

Digterfilologer på smalkost: Sappho og Tithonos genlæst igen

Af George Hinge

1. Et nyt digt af Sappho

Oldtiden priste hendes digtning til skyerne og ophøjede hende endda til en tiende muse. Sappho, der levede på Lesbos i slutningen af det 7. århundrede f.Kr., er en af de få kvindelige forfattere, vi kender fra den græsk-romerske litteratur, og den eneste, der havde status af klassiker gennem hele oldtiden. I middelalderen gik imidlertid de ni bøger, hendes digte var samlet i, tabt. Det var næppe, fordi indholdet vakte anstød, men fordi der var så utrolig meget antik litteratur, og man ganske enkelt ikke kunne overkomme at bære det hele igennem.

Indtil slutningen af det 19. århundrede kendte den moderne verden derfor kun to mere eller mindre fuldstændige digte af Sappho. De var citeret hos senere antikke forfattere, ligesom godt hundrede andre fragmenter af et omfang på et eller få vers. Papyrusfund i Ægypten har ændret dette billede fuldstændigt. Sappho blev læst og studeret af Ægyptens græsktalende befolkning indtil det 7. århundrede e.Kr. Disse papyri er ofte svært beskadigede, og vi har stadig kun en brøkdel af alle de sapphodigte, som oldtidens læsere havde tilgang til.

I denne artikel vil jeg se nærmere på et digt, der er bevaret i to papyri. Det drejer sig dels om en papyrus fra Oxyrhynchos (hvor det største samlede fund af græske papyri er gjort), der blev offentliggjort i 1922, = P.Oxy. 1787. Og dels om en papyrus af uvis oprindelse, der blev erhvervet af Kølns Universitet på antikvitetsmarkedet i 2002, = P.Köln 21351 + 21376. Det ligger så heldigt, at de to papyri måske nok er ufuldstændige, men dog i al overvejende grad på forskellige steder:¹

[----- Μοίσαν ἰ]οκ[ό]λπων κάλα δῶρα, παῖδες·
[-----]ν φιλάοιδον λιγύραν χελύνην.
[-----] ποτ' [ἔ]οντα χροά γήρας ἤδη
[-----] λεῦκαι δ' ἔγ]ένοντο τρίχες ἐκ μελαίναν,
(5) βάρυς δέ μ' ὁ [θ]ῦμος πεπόηται, γόνα δ' οὐ φέροισι,

1.

Den tekst, der fandtes i P.Oxy. 1787, har i de nyere udgaver af Sappho figureret som fragment 58, vers 11-26 (f.eks. Voigt 1971: 77-79).

τὰ δὴ ποτα λαίψηρ' ἔον ὄρχησθ' ἴσα νεβρίοισιν.
†τα† στεναχίσδω θαμέως ἀλλὰ τί κεν ποείην
ἀγήραον ἄνθρωπον ἔοντ' οὐ δύνατον γένεσθαι
καὶ γάρ π[ο]τα Τίθωνον ἔφαντο βροδόπαχυν Αὔων
(10) ἔρωι δ' ἄσεισανβάμεν' εἰς ἔσχατα γὰς φέροισα[ν,
ἔοντα [κ]άλλον καὶ νέον, ἀλλ' αὐτον ὑμῶς ἔμαρψε
χρόνῳ πόλιον γήρας, ἔχ[ο]ντ' ἀθανάταν ἄκοιτιν.
[-----]ιμέναν νομίσδει
[-----]αῖς ὀπάσδοι
(15) ἔγω δὲ φίλημμ' ἀβροσύναν [.] τοῦτο καί μοι
τὸ λάμπρον ἔρωσ ἀελίω καὶ τὸ κάλον λέλογχε

De sidste to vers findes også som citat hos Athenaios, der her påberåber sig den peripatetiske filosof Klearchos som sin kilde. P.Köln har fra linje 13 et andet digt (der ikke er af Sappho), og der er derfor mange, der formoder, at digtet kun gik til linje 12. Andre fremfører derimod, at vers 13-16 er en passende fortsættelse på digtet. Jeg har nedenfor forsøgt at lave en metrisk oversættelse af alle 16 vers; hullerne er blevet udfyldt gavmildt (og dermed til dels vilkårligt):²

[Jeg har ikke glemt,] børn, de violkjolede [Muser]s gaver
[og sætter da pris på] musikalsk spil af de klingre lyrer.
[Min] hud var engang [blød], men for længst sætter nu alderdommen
[håndgribeligt aftryk: Jeg har grå] hår, hvor der før var sorte.
(5) Og min energi ligger i bund, knæene bær' mig ikke,
skønt de jo engang dansed' omkring let som de unge dådyr.
Det har jeg begrædt ofte. Men hvad er der at gøre ved det?
Som menneske kan ingen ha' håb om at få evig ungdom.

2. Oversættelsen forudsætter disse (eller ensbetydende) suppleringer: v1 [νῦν δὴ μ' ἔτι ...] og v2 [φίλημμι δὲ φάνα]ν = Lidov 2009: 93; v3 [ἐμοὶ δ' ἄπαλον πρίν] = Di Benedetto 2004 og West 2005 | v4 [κατέσχεθε ...] = West 2005 | v7 τὰ <μέν> = West 2005 | v10 δέπας εἰσανβάμεν' = Gronewald/Daniel 2004b | v13 [θάνοισαν ἄοιδον τὸ πᾶν οὐδεὶς φθ]-, v14 [ἄλλοισι τύχην ὅσσα θέλωσι Κρονίδ]- og v15 [ἴστε δὲ] = Di Benedetto 2006.

Tithonos har folk skildret hvordan Daggy med rosenarme,
(10) [i bægret til køjs,] førte forlibt med sig til verdens ende.
For han var en smuk yngling, men grå alderdom fik med tiden
alli'vel sit greb i ham, omend hustruen var gudinde.
[Den sanger, der dør, er der jo nok ingen der] tror forsvinder.
[Lad andre så blot jage den velstand, som Kroni]den skænker.
(15) Jeg elsker da rig luksus, [men hør her:] det er kærligheden
til Solen, der har ladet mig få lod i dens skær og skønhed.

Nedenfor vil jeg først kaste et kort blik på, hvordan det gamle fragment var blevet fortolket (kap. 2), og drøfte et særligt problematisk sted i den nye papyrus (kap. 3). Jeg vil herpå se på Sapphos behandling af alderstemaet og den mulige reception heraf i hellenistisk tid, og der vil her undervejs blive indflettet en håndfuld nye oversættelser (kap. 4-6).³ Endelig vil der være en analyse af digtets sprogform som en kilde til tekstens historie (kap. 7-8).

2. Fragment og supplement

Kølnerpapyrussen blev offentliggjort i 2004, men digtet blev for alvor verdenskendt, da den britiske filolog Martin L. West året efter lod det trykke sammen med nedenstående engelske oversættelse i *Times Literary Supplement*:⁴

(You for) the fragrant-bosomed (Muses') lovely gifts
(be zealous,) girls, (and the) clear melodious lyre:
(but my once tender) body old age now
(has seized;) my hair's turned (white) instead of dark;
my heart's grown heavy, my knees will not support me,
that once on a time were fleet for the dance as fawns.
This state I oft bemoan; but what's to do?
Not to grow old, being human, there's no way.

3. Mimnermos fr. 4 og 12, Alkman fr. 26, Stesichoros fr. S17, Poseidippos fr. 52, Kallimachos, *Aitia* fr. 1 og Phanokles fr. 1.

4. West 2005a (filologisk diskussion i 2005b); ed.pr. Gronewald/Daniel 2004a og 2004b.

Tithonus once, the tale was, rose-armed Dawn,
love-smitten, carried off to the world's end,
handsome and young then, yet in time grey age
o'ertook him, husband of immortal wife.

Teksten blev herfra spredt på internettet og i alle tænkelige diskussionsfora. Wests udgave har derfor opnået status af standardtekst, selv om der blandt forskerne stadig hersker stor uenighed om, hvordan hullerne skal fyldes ud og teksten fortolkes. I mellemtiden er der vokset en omfangsrig litteratur op om dette digt, således også en artikel af modtageren af dette festskrift.⁵ Selv til den danske dagspresse har en oversættelse, ved Jørgen Elbæk, fundet vej:⁶

Syng kun, piger, træd i dans
under musers blomsterkrans.
Mig har ælde sat i stå,
knuger mig fra top til tå.
Håret, éngang blankt og sort,
gråner, hvidner, visner bort.
Brystet, før så fast og ungt,
hænger slapt og synker tungt.
Knæet, let som kid i dans,
værker som en gammel mands.
Tit begræder jeg min lod,
må dog tåle skæbnens brod.
Ingen født af kvindeskød
undgik alderdom og nød.
Tithon selv, med himmelsk brud,
måtte lyde aldrens bud,

5. Tortzen 2007 (med en prosaoversættelse til dansk).

6. Elbek 2006.

han en olding, hun en gud.

I virkeligheden er der som nævnt tale om et tekststykke, der allerede var kendt fra en anden papyrus (P.Oxy. 1787), som Arthur Hunt udgav allerede i 1922. Denne papyrus rummer en lang række fragmenter, der alle er i samme metrum og uden tvivl kan tilskrives Sappho (Athenaios citerer vers 15-16 under Sapphos navn). Vores fragment har derfor længe stået i de eksisterende sapphoudgaver (= fr. 58), blot har den nyfundne papyrus (P.Köln 21351 + 21376) gjort det muligt at læse otte vers næsten fuldstændigt, som man i den gamle papyrus kun kendte den højre rand af. I 1945 offentliggjorde Manfred Hausmann således denne oversættelse:⁷

Schon ist meine Haut
allüberall
faltig erschlafft vor Alter.
Mein blauschwarzes Haar
hat sich schon in
weißes Gesträhn verwandelt.
Die Hände sind schwach,
schwächer die Knie,
die mich tragen wollen.
Ich kann mich nicht mehr
tanzenden Schritts
unter den Mädchen regen
den Hindinnen gleich,
abends im Hain.
Aber was soll ich machen?
Ein sterblicher Mensch
darf sich ja nicht
ewig der Jugend freuen.

7. Hausmann 1945: 16-17.

Sie singen ein Lied,
Eros zumal
hab' es erfahren müssen,
die heimlich bis ans
Ende der Welt
einst den Tithonos führte,
den jungen. Doch kam
auch über ihn
traurig das Greisenalter
Und nun, da er sich
nicht mehr zur Nacht
liebend der zarten Gattin
zu nahen vermag,
glaubt er, ihm sei
jegliches Glück geschwunden.
So fleht er zu Zeus
daß er den Tod
bald ihm gewähren möge,
Mich aber verlangt's
immer noch nach
Anmut und goldener Fülle.
Dies Herrliche hat
stets mich umglänzt,
weil ich die Sonne liebe.

Essensen i de tre oversættelser er den samme: Digterinden erklærer, at hun er blevet gammel og gråhåret og ikke kan danse mere, og der er en reference til myten om Tithonos, som Eos forelskede sig i, men som alligevel måtte blive gammel.

Metrikken er vidt forskellig i oversættelserne. Originalen benytter det, håndbøgerne kalder

en akefalisk hipponakteer udvidet med to koriambere (dvs. x – u u – – u u – – u u – u – x).⁸ Det menes, at fjerde bog af den alexandrinske samling af Sapphos digte netop var i dette metrum,⁹ en antagelse, der dog mest er grundet på udelukkelsesmetoden. Wests oversættelse er ametrisk, som det er reglen i den engelske tradition. Elbek har derimod oversat det til iambiske dimetre, men har til gengæld enderim; angiveligt har han endda fået komponisterne Jørgen P. Erichsen og Frode Jørgensen til at sætte melodi til teksten. Hausmann har bevaret metrum i sin oversættelse, dog sådan at overgangen mellem koriambene bliver markeret med ordpause (hvilket ikke er tilfældet på græsk) og ligeledes grafisk med et indrykket linjebrud.

Det er med andre ord så som så med nyheden i dette sapphodigt. Grundbestanddelen har været en fast del af den akademiske diskussion i næsten et århundrede, og som den gamle oversættelse viser, har papyrussens stærkt fragmentariske karakter ikke forhindret, at digtet kunne læses som en helhed. Al virakken kan i nogen grad tilskrives ønsketænkning. Det er fortvivlende, hvor meget der er gået tabt af den arkaiske poesi. De ægyptiske papyrusfund har åbnet vores øjne for den store rigdom, men samtidig også vakt en appetit, som fundene ikke helt kan tilfredsstille. De papyri, vi har fundet, er for de flestes vedkommende i en særdeles dårlig stand. Der er tale om et materiale, der ofte er blevet genanvendt til andet formål (den nye kølnerpapyrus således som kartonnage til en mumie). Papyrus er sårbart, så det vil måske kun være dele af en tekstkolonne, der er bevaret, og det typisk med huller i teksten og en skrift, der på sine steder er reduceret til få blækrester.

I Wests udgave af teksten, som er den, der oftest bliver citeret, fremstår digtet smukt og helt. De første seks-syv stavelser i vers 1-4 er ikke overleveret, men West fylder hullerne ud. Den kyndige læser vil naturligvis med det samme erkende, at den tekst, der står inden for de firkantede parenteser, ikke er bevaret i papyrus, men kan ikke uden videre vurdere, hvor sandsynlige suppleringerne er. Som regel er der tale om læsemåder, der i et kritisk apparat ville blive markeret med "e.g." Usikkerheden er endda endnu større. Under en del af bogstaverne er der sat en prik for at vise, at de kun er delvist læselige og derfor i princippet kunne tydes som helt andre bogstaver. Disse prikker kan hurtigt blive glemt i en snæver vending. Hertil kommer, at orddeling og diakritika som oftest skyldes udgiveren. Når papyrus f.eks. har εοντα[.]αλον, kan det læses både som εοντα [κ]αλον og εοντ' ᾶ[π]αλον.

Så hvem er det, vi læser: Sappho eller Martin L. West? Den kritiske klassiske filolog vil naturligvis være på vagt og ikke lade hele sin tolkning hvile på supplerede ord eller højst usikre

8. Lidov 2009b.

9. Page 1955: 112-116.

læsemåder. Men så snart vi ser en forståelig tekst for øjnene af os, vil vi uvægerligt acceptere de uudtalte præmisser, som rekonstruktionen baserer sig på. Det maner under alle omstændigheder til eftertanke, når oversættelsen fra 1945 har stort set det samme indhold som de oversættelser, der er fremkommet efter opdagelsen af den nye papyrus i 2004. Det kan dog også være et smukt eksempel på, at en omhyggelig filologisk analyse af en halveret tekst kan føre til en troværdig rekonstruktion af hele teksten.

I flere tilfælde er de suppleringer, der blev formodet på grundlag af P.Oxy. 1787, faktisk blevet bekræftet af P.Köln 21351 + 21376. Ferdinand Stiebitz¹⁰ formodede, at *κάλα δῶρα* “de smukke gaver” måtte komme fra muserne og læste genitiven *Μοίσαν ἰοβαθυκόλ]πων* (P.Köln [ἰ]οκ[ό]λων), og han foreslog, at *οὐ δύνατον γενέσθαι* “det er ikke muligt at blive” havde prædikatet *ἀγήρων* “som ikke ældes” (P.Köln *ἀγήραον*). Selv om han læste Tithonos’ navn ind et forkert sted i digtet, [*Τίθων]ον ὕμῳς ἔμαρψε* “alligevel har indhentet Tithonos” (P.Köln *ἀλλ’ αὐτὸν ὕμῳς*), var han dog på rette spor, og kunne på den baggrund slutte sig til, at subjektet måtte være et ord som *γῆρας* “alder” (P.Köln *γῆρας ... ἔμ[αρψε]*), ligesom i Hesiod *Sc.* 245, og at der i det følgende vers måtte læses *ἀθαν]άτῶν ἄκοιτιν* “udødelig hustru” (P.Köln *ἀθανάταν ἄ[κοιτιν*). Hvor Stiebitz tyder]ησθ’ som ῆσθ’ “du var”, er John Maxwell Edmonds tættere på sandheden, når han læser *ἔσυνόρχ]ησθ’* “I dansede” (P.Köln *ὄρχησθ’*), selv om den grammatiske form er fejlfortolket (2pl. præet., ikke inf.).¹¹

Suppleringerne er da heller ikke grebet helt ud af den blå luft. Fragment 1 af oxyrhynchospapyrussen har disse versslutninger:

“... | ... navne dig | ... give fremgang til munden | ...ers dejlige gaver børn | ...
sangglade tonende lyre | ... huden nu alderdommen | ... hårene fra sorte | ... knæene
bærer ikke | ... ligesom dåkalve | ... ikke er muligt at blive | ... men hvad kan jeg gøre
| ... den rosenarmede Daggry | ... bringe til verdens ende | ... alligevel indhentede | ...
hustru | ... mener | ... også dette mig | ... har opnået”

På dette grundlag kunne filologerne opstille den hypotese, at det oprindelige digt måtte have indeholdt:

10. Stiebitz 1926.

11. Edmonds 1928: 43.

1. henvendelse til pigerne om musik
2. beskrivelse af digterens egen alderdom (som Alkman fr. 26)
3. resignation
4. henvisning til tithonosmyten (som *HApfr.* 218-238)¹²
5. konklusion (delvist bevaret som citat i Athenaios 687b)

En videnskabelig hypotese skal jo vurderes, ikke kun på dens evne til at forklare et givet materiale, men også på dens forudsigelseskraft. Alt, hvad der kan læses i kølnerpapyrusen, har vist sig at stemme overens med 1.-4. For så vidt er hypotesen altså blevet bekræftet.

3. Hvad er det egentlig Eos ligger og laver?

Den nye papyrus har ikke kun besvaret gamle spørgsmål, men også rejst nye. Det er i særdeleshed begyndelsen af vers 10, der har givet forskerne hovedbrud. De første udgivere, Michael Gronewald og Robert Daniel, mente at kunne læse ἔρωι δέπας εἰσάνβαμεν'. De oversatte følgelig passagen: "Denn einst sagte man auch über Tithonos, daß die rosenarmige Eos aus Liebesverlangen den (Sonnen)becher bestiegen habe, (ihn) zum Ende der Erde tragend".¹³ Martin L. West indvendte herimod, at solbægeret ellers kun omtales i forbindelse med Helios' rejse om natten (hvor han krydser Okeanos hinsides den nordlige horisont) eller med Herakles' rejse til Erytheia (i det vestlige Okeanos).¹⁴ West vil derfor dele ordene anderledes: φ . . ἀθεισαν βάμεν', således at det første ord er et participium i femininum. Han har dog ikke kunnet identificere det: "I have racked my brains, lain awake at nights, trying to find the word, but without success."

Et sådant fortvivlende opråb fra en af nutidens største filologer burde måske afskrække andre fra at prøve, men mange andre har ødelagt deres nattesøvn i de efterfølgende år. Dette festskrifts modtager har således selv et bud, som han har indhentet fra Adam Bülow-Jacobsen: φοραθεισαν 'ført bort', 'betaget', men de er ikke selv tilfredse (eftersom det ville medføre en kort vokal før passivsuffikset).¹⁵ Godo Lieberg vender derimod tilbage til udgiverens δ som første

12. Formentligt uafhængigt i Lobel 1925: 26 fn. 11 og Stiebitz 1926 (der er et sammendrag af en tjekkisk artikel fra 1925).

13. Gronewald & Daniel 2004b.

14. West 2005a: 4-5.

15. Tortzen 2006: 89.

bogstav og læser på den baggrund det semantisk glatte ἔρωι δὲ δάμεισαν.¹⁶ Hvis man ser på det fotografi, der er offentliggjort på Kølns Universitets hjemmeside,¹⁷ kan man da også se, at det snarere ligner et δ end et φ. Imidlertid ser det bogstav, der står foran εἰσαν, ikke ud som et μ; det er rundt og skal derfor nok læses som enten θ eller c.

Mine nætter blev også spoleret, da jeg første gang stiftede bekendtskab med teksten for fem år siden. Jeg kom dengang til den konklusion, at hvis det er et passiv participium med et kort *a* før suffikset, kan der næsten kun være tale om en stamme med en reduceret nasal (**n* > *a*). Det bedste bud, jeg kunne finde, var δ[ιατ]αθῆισαν 'udstrakt'. Sætningen kom dermed til at betyde: "... at Eos i kærlighed har strakt sig ud og har taget Tithonos med til verdens ende".

Det ville kræve, at præverbiet i δ[ιατ]αθῆισαν blev skanderet som én stavelse, ligesom Hipponax 42.2 W. ἰθὺ διὰ Λυδῶν παρὰ τὸν Ἀττάλεω τύμβον, hvor det iambiske trimeter forudsætter, at δι læses som to konsonanter, der danner position. Det er faktisk hovedreglen hos lesbierne, men vore papyri gengiver det ellers som ζ*a*- ([dj] > [dʒ]): Sappho 27.6 ζάλεξαι, 63.4 ζ*ā* χῶρις εἶναι, 96.15 ζαφοίταισ', Alk. 38a.3 ζ*ā*βαι[s, 45.3 ζ*ā* γαίας, 261b kol. 1.7 ζ*ā*εισαι. Det er ikke utænkeligt, at kølnerpapyrussen kunne have valgt en mere konservativ ortografi (mere herom nedenfor kap. 8).

Forestillingen om, at Morgenrøden spreder sig ud over himlen, er veletableret i poesien, selv om det normalt udtrykkes med et andet verbum: κίδναμαι = σκεδάννυμι 'spred sig', f.eks. *Il.* 8.1 = 24.695 Ἦὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν (ligeledes *Il.* 7.451, 7.458, 23.227 og, med Solen, *Mimn.* 2.8 W. og *Hdt.* 8.23.1). Der er dog også eksempler på, at τείνω bruges om sådanne naturfænomener: *Od.* 11.19 ἐπὶ νύξ ὀλοή τέταται δειλοῖσι βροτοῖσι og *Hes. Op.* 548-549 ἦῶος δ' . . . | ἀήρ πυροφόροις τέταται μακάρων ἐπὶ ἔργοις. Sætningskonstruktionen διατείνω er ikke ellers belagt i den arkaiske poesi, men den kan være dannet *ad hoc*.

I sapphodigtet ville δ[ιατ]αθῆισαν nærmest proleptisk understrege den effekt, som Eos' kærlighed fik på Tithonos på længere sigt, hvor hans livskraft blev strakt stadig længere ud, indtil der ikke var andet tilbage end hans stemme. Tithonos er muligvis oprindeligt en mandlig pendant til Eos selv; Kallimachos og Lykophron kender således gudinden under det alternative navn Τῖτώ.¹⁸ Tithonos' mytiske livsbane lader sig på den måde sammenligne med den udvikling, som Morgenrøden undergår dagligt: en uendelig udstrækning og fortynding. Man kunne endda forestille sig, at valget af verbum beroede på en folkeetymologisk association mellem Τιθωνός og

16. Lieberg 2006; δέ udskiller ptc. som et eksplikativt indskud.

17. <http://www.uni-koeln.de/phil-fak/ifa/PK21351+21376r.JPG>.

18. Kall. fr. 206, Lyk. *Alex.* 941.

τείνω, ligesom Hesiod afleder Τιτῆνας af τιταίνοντας (Th. 207-210). Eustathios forklarer Τιθωνός på samme måde: διὰ τὸ πανταχοῦ τὸ αὐτοῦ φῶς ἐν ἡμέρᾳ τιταίνεσθαι (Comm.Hom.II. 3.133).

Det skal dog understreges, at Solens bæger har mere for sig, end West vil have os til at tro.¹⁹ Det er finest beskrevet hos Mimnermos fr. 12 W. (egen overs.):

Ἡέλιος μὲν γὰρ ἔλαχεν πόνου ἥματα πάντα,
οὐδέ ποτ' ἄμπαυσις γίνεται οὐδεμία
ἵπποισιν τε καὶ αὐτῷ, ἐπὴν ῥοδοδάκτυλος Ἥως
ἾΩκεανὸν προλιποῦσ' οὐρανὸν εἰσαναβῆ·
τὸν μὲν γὰρ διὰ κῦμα φέρει πολυήρατος εὐνή
κοίλη, Ἡφαίστου χερσὶν ἐλληλαμένη
χρυσοῦ τιμήεντος, ὑπόπτερος, ἄκρον ἐφ' ὕδωρ
εὐδουθ' ἀρπαλέως χώρου ἀφ' Ἐσπερίδων
γαῖαν ἐς Αἰθιοπῶν, ἵνα δὴ θοὸν ἄρμα καὶ ἵπποι
ἔστᾱσ', ὄφρ' Ἥως ἠριγένεια μόλῃ·
ἔνθ' ἐπεβήσεθ' ἐὼν ὀχέων Ὑπερίονος υἱός.

For det var Solen, der fik denne opgave samtlige dage,
og der er aldrig en stund, han kan få lov at ta' fri
med sine heste, hver gang den rosenfingrede Daggry
bliver Okeanos kvit og stiger op og til køjs.
Han bliver båret til søs på det vidt ombejlede leje
nede i lukafet – et værk, smeden Hephaistos har skabt,
i dyrt guld og med vinger – og her bli'r han ført over vandet,
midt i den sødste søvn, fra hesperidernes hjem
til aithiopernes land, hvor hans hurtige vogn og hans heste
står, indtil morgenens gud Daggry igen kommer frem.

19. Di Benedetto 2005: 18-20; Watkins 2007.

Her kunne så Hyperions søn stige op i sin kærre.

I dette digt bliver fartøjet kaldt for en 'seng'. Stesichoros bruger derimod ordet *δέπας* i *Geryoneis*, da han beskriver, hvordan Herakles sniger sig til at bruge solbægeret (fr. S17 P., egen overs.):

ἄμος δ' Ὑπεριονίδα ἴς
δέπας ἔσκατέβαινε χρύσειον, ὄ-
φρα δι' ὠκεανοῖο περάσας
ἀφίκοιθ' ἱερᾶς ποτὶ βένθεα νυ-
κτὸς ἐρεμνᾶς,
ποτὶ ματέρα κουριδίαν τ' ἄλοχον
παῖδας τε φίλους
ὁ δ' ἐς ἄλσος ἔβα δάφναισι κατα-
σκιόεν ποσὶ παῖς Διός <-uu->

I den stund, da Hyperioniden
skulle til at bestige sit bæger af guld
for at krydse Okeanosfloden
og drage af sted til den hellige, bælg-
mørke nats dyb,
til sin moder og sin lovformelige viv
og de elskede børn,
så gik sønnen af Zeus til den lund, der var tæt
bevokset med laurbær, <-uu->

Calvert Watkins har argumenteret for, at der ligger luviske forestillinger til grund:²⁰ Ordet *tipas-* / *tapas-* 'himmel' skrives med et tegn, der forestiller en skål, og det er muligvis hjulpet på vej af en lighed med det ord for skål, der er blevet indlånt til græsk *δέπας*. Vi er her i Sapphos

20. Watkins 2007.

nærområde, eftersom det Lydien, der fremstår som en prestigekultur i hendes digte, er mere eller mindre en fortsættelse af den luviske kultur.²¹

Mimnermos bruger det samme verbum om Morgenrøden, som vi i givet fald finder hos Sappho: *είσαναβῆ* ≈ *είσανβάμεν*. Jeg oversætter det her 'gå til køjs', fordi verbet i epos især bruges om kvinder, der går ovenpå til kvindeafdelingen eller i seng (med objekterne *ὑπερώϊον* og *λέχος*).²² De klare seksuelle konnotationer vil passe glimrende til vores sted.

Nu ser det imidlertid ud til, at mange filologers søvnløse nætter alligevel har været spildte. Michael Gronewald og Robert Daniel har i den formelle udgivelse i *Kölner Papyri*, bind 11, opgivet *δεπαζ*.²³ De har ladet sig overbevise af Colin Austin, der mener, at det mellemste bogstav ikke er *π*, men snarere *μ*.²⁴ Han foreslår derfor, at man enten læser *ἔρωι δέμας εἶσαν* 'hengav sin krop til kærlighed' (jf. Eur. *Med.* 24 *σῶμ' ὑφείσ' ἀλγηδόσι* eller *ἔρωι ἄρμ' <ἀν>ἀθῆισαν* 'betroede sin vogn til kærlighed' (idet *-ωι ᾶ-* læses med synefonese). Det er under alle omstændigheder ikke klart. Gronewald og Daniel, der ellers har siddet med disse stumper i flere år, påberåber sig udelukkende Austins vurdering. Fotografiet hjælper ikke meget her, da man ganske enkelt synes at være en 3mm bar plet til venstre for det udviskede *α*. For så vidt er det mere troligt, at det er den vertikale spids af et *π*, der er forsvundet, end hele den højre del af et *μ*.

4. Respekt for alderdommen

Allerede, da man havde fundet P.Oxy. 1787 og kunne læse versslutningen *γόνα δ' οὐ φέροισι*, var man uvægerligt kommet til at tænke på Alkmans berømte isfuglefragment (fr. 26 P., egen overs.):²⁵

οὐ μ' ἔτι, παρθενικαὶ μελιγάρυες ἱερόφωνοι,
γυῖα φέρειν δύναται· βάλε δὴ βάλε κηρύλος εἶην,
ὅς τ' ἐπὶ κύματος ἄνθος ἄμ' ἀλκύνεσσι ποτῆται
νηλεῆς ἦτορ ἔχων, ἀλιπόρφυρος εἶαρος ὄρνις.

21. Hinge 2008.

22. Watkins 2007: 311-315.

23. Gronewald & Daniel 2007: 10-11.

24. Austin 2007 (*non vidi*).

25. F.eks. Edmonds 1925: 437; Stiebitz 1926: 1261. I alkmanicitatet er bibeholdt overleveringens *εἶαρος* i stedet for udgiverens *ιαρός* (jf. Hinge 2006: 16-17).

Nej, mine lemmer, I sødefuldt syngende, højstemte frøkner,
kan ikke bære mig mere – så, gid, åh ja gid, jeg ku' flyve
hen over bølgenes brusen i isfugleflokken som hane,
rolig i sindet, en forårets fugl, der er purpur som havet.

Vi møder her en sanger, der beskriver sine svage lemmer: οὐ μ' ἔτι ... γυῖα φέρειν δύναται, og det sker også her i en direkte henvendelse til et yngre kor. Om der foreligger en direkte påvirkning den ene eller den anden vej, kan vi ikke vide. Når vi kommer op i det 5. århundrede, er digtet dog allerede blevet en klassiker.²⁶ I alkmandigtet udtrykker 'jeg'et et ønske om forvandling, hvorimod sapphodigtet bevæger sig over i en kort sammenfatning af myten om Tithonos, der blev bortført af Eos. Den tidligste fremstilling af myten findes i den homeriske hymne til Aphrodite (*HAphe*. 218-238, overs. Due):

ὥς δ' αὖ Τιθωνὸν χρυσόθρονος ἤρπασεν Ἥως
ὑμετέρης γενεῆς ἐπιείκελον ἀθανάτοισι.
(220) βῆ δ' ἴμεν αἰτήσουσα κελαινεφέα Κρονίωνα
ἀθάνατόν τ' εἶναι καὶ ζῶειν ἥματα πάντα·
τῇ δὲ Ζεὺς ἐπένευσε καὶ ἐκρήηνεν ἐέλδωρ.
νηπίη, οὐδ' ἐνόησε μετὰ φρεσὶ πότνια Ἥως
ἥβην αἰτῆσαι, ξῦσαί τ' ἄπο γῆρας ὀλοίων.
τὸν δ' ἦ τοι εἶως μὲν ἔχεν πολυήρατος ἥβη,
Ἅοι τερπόμενος χρυσοθρόνῳ ἠριγενεΐη
ναίε παρ' Ὠκεανοῖο ῥοῆς ἐπὶ πείρασι γαίης·
αὐτὰρ ἐπεὶ πρῶται πολιαὶ κατέχυντο ἔθειραι
καλῆς ἐκ κεφαλῆς εὐηγενέος τε γενείου,
(230) τοῦ δ' ἦ τοι εὐνῆς μὲν ἀπείχετο πότνια Ἥως,
αὐτὸν δ' αὖτ' ἀτίταλλεν ἐνὶ μεγάροισιν ἔχουσα
σίτῳ τ' ἀμβροσίῃ τε καὶ εἶματα καλὰ διδοῦσα.

26. Imitation i Ar. Av. 250-251, 298-300, Eur. *Ion* 796-797, *Hipp.* 732-741, Kall. fr. 254, Apoll.Rhod., Arg. 4.360-365. Jf. Hinge 2006: 296, 299, 309.

ἀλλ' ὅτε δὴ πάμπαν στυγερὸν κατὰ γῆρας ἔπειγεν
οὐδέ τι κινῆσαι μελέων δύνατ' οὐδ' ἀναεῖραι,
(235) ἥδε δέ οἱ κατὰ θυμὸν ἀρίστη φαίνεται βουλή·
ἐν θαλάμῳ κατέθηκε, θύρας δ' ἐπέθηκε φαεινάς.
τοῦ δ' ἦ τοι φωνὴ ῥεῖ ἄσπετος, οὐδέ τι κίκυσ
ἔσθ' οἷ πάρος ἔσκειν ἐνὶ γναμπτώσι μέλεσσιν.

Ligeså røved gudinden, den gyldent tronende Eos
fra jeres rige Tithonos, så skøn som de evige guder.
(220) Og hun begav sig til Zeus og bad om at han også måtte
skænkes udødelighed i alle evighedstider.

Zeus tilnikked sit ja som tegn på at ønsket var opfyldt.
Men hun var ikke betænkt, den dåre, på også at be om
ungdom til ham og frihed for alderdoms ynkeligheder.

(225) Medens han endnu besad sin herlige ynglingealder,
havde han elskovens fryd med den årle gryende Eos
ude ved verdens rand og Okeanos' brusende strømme.

Men da de første grå hår begyndte at gro på Tithonos'
dejlige isse og viste sig også på kinden og hagen,
(230) holdt den værdige Eos sig fra at dele hans leje.

Men hun beholdt ham i huset og plejede ham som et spædbarn,
gav ham ambrosiavælling og rene klæder på kroppen.

Da han var helt bøjet sammen og krum af den hæslige ælde
og ikke mer kunne røre et lem eller løfte en finger,

(235) valgte hun det som hun fandt det nu var det bedste at gøre:
lagde ham i deres kammer og låste de strålende døre.

Derfra høres nu kun en pippen. For styrken han fordem
ejed i lægge og lår, i skuldre og arme er borte.

I hymnen er myten lagt i munden på Aphrodite, der bruger det som et exemplum, da hun skal svare på Anchises' ønske om at vinde udødelighed. Pointen er naturligvis – som gudinden skærer ud i pap i de efterfølgende vers – at Anchises skal forblive præcis, som han er.

Sappho udfolder ikke hele myten om Tithonos, men fremhæver visse kerneelementer i myten: opholdet ved verdens ende (10 εἰς ἔσχατα γᾶς ≈ *HAphr.* 227 ἐπὶ πείρασι γαίης), mandens skønhed (11 ἔοντα [κ]άλου καὶ νέου ≈ *HAphr.* 219 ἐπιείκελον ἀθανάτοισι) og alderdommens indtræden (11-12 αὐτοῦ ὕμωσ ἔμαρψε | ... γῆρας ≈ *HAphr.* 233 στυγερὸν κατὰ γῆρας ἐπειγεῖν). Der er derimod ingen detaljeret beskrivelse af hans symptomer, men de alderstegn, digterinden tilskriver sig selv i de forudgående vers, svarer til de træk, som den aldrende Tithonos udviser i hymnen: gråt hår (4 λεῦκαι δ' ἐγ]ένοντο τρίχες ἐκ μελαίαναν ≈ *HAphr.* 228 πρῶται πολιαὶ κατέχυντο ἔθειραι) og dårlig førlighed (5 γόνα δ' ο[ὐ] φέροισι ≈ *HAphr.* 234 οὐδέ τι κινῆσαι μελέων δύνατ' οὐδ' ἀναεῖραι). Og ligesom digterinden har sine smukke gaver fra muserne, får Tithonos smukke gaver fra Eos (1 κάλα δῶρα ≈ *HAphr.* 232 καὶ εἶματα καλὰ διδοῦσα).

Kan man dermed tale om en direkte inspiration fra hymnen? Selv om der er parallelle motiver, er der i hvert fald ingen sammenfald mellem de to tekster på udtryksplanet.²⁷ Sappho bruger ikke ord eller fraser, der signalerer en afhængighed fra hymnen. Det er da også højst tænkeligt, at der har eksisteret utallige behandlinger af myten i den arkaiske digtning. Hvad er der mere interessant, er snarere, hvori Sappho adskiller sig fra det, vi må formode var den traditionelle myte, og som vi tilfældigvis primært kender i den form, den fik i *Aphroditehymnen*.

Som sagt beskriver digtet ikke Tithonos' forfaldshistorie, selv om den ligger implicit i beskrivelsen af 'jeg'ets alderdomssvækkelse. Vi møder derimod ikke den Tithonos, der er visnet ind til en talende mumie, som Eos har gemt af vejen i et aflåst kammer. Det ville da heller ikke være noget flatterende billede, digterinden gav af sig selv. Men ikke desto mindre har hun valgt denne myte, og man må formode, at tilhørerne har vidst, at Tithonos' skæbne ikke bare bestod i, at han blev gammel. Hos Mimnermos, der er omtrent samtidig med Sappho, er Tithonos således også det mytiske eksempel på alderens undergang (fr. 4 W., egen overs.)

Τιθωνῶι μὲν ἔδωκεν ἔχειν κακὸν ἀφθιτου <ὁ Ζεὺς>
γῆρας, ὃ καὶ θανάτου ῥίγιον ἀργαλέου.

27. Jf. også Heitsch 1965: 38 fn. 1: "Die dort auch genannten Beziehungen zu Sappho ... sind mehr sachlichen als sprachlichen Charakters".

Zeus har skænket Tithonos en ond, uforgængelig gave:
alderdom, hvilket er langt værre end smertelig død.

Hvor Tithonos i den traditionelle version altså er entydigt negativ, bruger Sappho ham åbenbart positivt: "Jeg er gammel, men man kan ikke undgå alder, som man kan se af historien om Tithonos." Digterjegets beskrivelse af sin alderssvækkelse minder snarere om Agamemnons beskrivelse af Nestor (*Il.* 4.313-316, overs. Due):

ὦ γέρον, εἴθ' ὡς θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι φίλοισιν
ὡς τοι γούναθ' ἔποιτο, βίη δέ τοι ἔμπεδος εἴη·
ἀλλὰ σε γῆρας τείρει ὁμοίον. ὡς ὄφελέν τις
ἀνδρῶν ἄλλος ἔχειν, σὺ δὲ κουροτέροισι μετεῖναι.

Gamle, var bare så stærke, som sindet er i dit hjerte,
knæene også, og var du endnu så kraftig som førhen!
Nu har den ælde som rammer os alle, ædt af din styrke.
Var der blot unge som dig, eller du så ung som de andre.

Vi har den samme kombination af *θυμός* (der dog hos Homer er intakt), *γούνατα* og *γῆρας* og den samme kontrast til de unge.²⁸ Det er lige så interessant for fortolkningen af vores digt, hvad Nestor svarer (*Il.* 4.320-323, overs. Due):

ἀλλ' οὐ πως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισιν.
εἰ τότε κούρος ἔα, νῦν αὐτέ με γῆρας ἰκάνει.
ἀλλὰ καὶ ὡς ἰππεῦσι μετέσσομαι ἠδὲ κελεύσω
βουλῆι καὶ μύθοισι· τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ γερόντων.

28. Jf. Bernsdorff 2004.

Ingen får dog på én gang alt af de evige guder.
 Og var jeg dengang ung, er jeg nu blevet fanget af ælde.
 Ligefuldt vil jeg dog bidrage mit i hestevognskampen²⁹,
 råbe og råde. For det er en ting veteraner har ret til.

Den græske tekst er citeret efter teubnerudgaven fra 1998, hvor vers 321 slutter med verbet *ικάνει*, som det da også er tilfældet i de fleste håndskrifter og i to papyri. I oxfordudgaven fra 1902 finder vi derimod *ὀπάζει*, hvilket ifølge skolierne er, hvad Aristarch ville læse. I 8.103 har hovedoverleveringen, inklusiv to papyri, netop *γῆρας ὀπάζει* (med *ικάνει* som variant). Det er interessant, fordi fortsættelsen af sapphodigtet i oxyrhynchospapyrussen netop har et vers, der slutter *]αῖς ὀπάσδει*. Det er fristende at se en sammenhæng.

ὀπάζει indgår i det episke sprog først og fremmest i formelen *κῦδος ὀπάζει*.³⁰ Subjektet er som oftest Zeus, f.eks. *Il.* 8.141 *νῦν μὲν γὰρ τούτῳ Κρονίδης Ζεὺς κῦδος ὀπάζει*, og det er da også tænkeligt, at Sapphos vers skal suppleres *Κρονίδ]αῖς ὀπάσδει*.³¹ I så fald indgår det i en anden konstruktion end den, der bruges i *Il.* 8.103 (og som variant i 4.321 og 23.623). Her er det *γῆρας*, der er subjekt, hvorimod den, der rammes, står i akkusativ.

I et af de nyfundne epigrammer alluderer Poseidippos efter flere lærdes opfattelse netop til vores sapphodigt (52 A.-P., egen overs.):³²

Τίμων, ὁ <σ> σκίο[θηρον ἐθή]κατο τοῦθ', ἵνα μετρήῃ
 ὥρας, νῦν ἴδ' ἐκ[εῖ κείται ὑπ]αὶ πεδίου.
 α<ῦ>τη παῖς θ[εραπεύει, ὀ]δοιπόρε, τὴν ἔλιφ', <εῖ>ως
 ἐνδέχεται' ἐλπ[ίδ' ἔχειν π]αρθένου ὠρολογεῖν
 ἀλλὰ σὺ γῆρας ἰκοῦ, κούρη· παρὰ σήματι τούτῳ

29. Oversættelsen 'hestevognskampen' er nok ikke heldig her, eftersom Nestor netop ikke tager aktiv del i krigen, men udelukkende i rådslagningen (en skolie opfatter det dog som en kontrast til at kæmpe til fods).

30. *Il.* 8.141, 12.255, 14.358, 15.327, 16.730, 17.566, 21.570, *Od.* 3.57, 15.320, *HHerm.* 477, *Hes. Th.* 430.

31. Di Benedetto 1985: 161. Førstedeklinationsmaskuliner har *-αῖς* i nom.sg. hos Sappho og Alkaios, jf. Hamm 1957: 24, 148.

32. Puelma & Angi 2005, Lardinois 2009: 46-47, Boedeker 2009: 73-74, Nagy 2009: 187-189. Epigrammet følger i samlingen (P.Mil.Vogl. VIII 309, udg. 2001) umiddelbart efter et andet, hvor slutsætningen lyder: *δάκρυσι δ' ὑμέων | κολλάσθω Σα[πφοῦς ἄισ]ματα, θεῖα μέλη* "med jeres tårer | skal der klistres lyrik, Sapphos guddommelige sang".

σωρὸν ἔτέων μέτρει τὸν καλὸν ἥλιον.

Timon – han der har sat dette solur, så man kan måle

tiden – det er nu her, [han finder fred un]der jord.

Pigen, han efterlod, p[asser,] du fremmede, graven, så længe

man da har lov til at tro, frøknen vil se på et ur.

Men du må komme, min pige, til alderdom: ved monumentet

skal du i masser af år måle den prægtige sol.

Den unge pige, der bliver gammel og ser på τὸν καλὸν ἥλιον, leder tankerne hen på vores sapphodigt, vel at mærke i en version, der inkluderer vers 16 (τὸ λάμπρον ἔρως ἀελίω καὶ τὸ κάλον). Det er måske heller ikke tilfældigt, at digtbegyndelsen τιμωνος har et bogstav- og lydbillede, der ligger tæt på navnet τιθωνος. Det er denne sammenhæng værd at bemærke, at Poseidippos bruger kombinationen γῆρας ἰκοῦ, der svarer til den dominerende hellenistiske læsemåde på det homersted, hvor Sappho, muligvis, forudsætter en anden læsemåde.

Hos Poseidippos er tiden og alderen et lukket og uendeligt kredsløb – ligesom Tithonos' skæbne i den traditionelle myte³³ – men der mangler den kompensation, som Nestor fremhæver: τὸ γέρας γερόντων, respekten for alderdommen.

5. Cikader

Tidligere i *Iliaden* får vi beskrevet de gamle trojanske mænd, der ligesom Nestor ikke lige er kampdygtige, men til gengæld brillerer oratorisk (*Il.* 3.149-153, overs. Due):

εἶατο δημογέροντες ἐπὶ Σκαιῆσι πύλῃσι,
γῆραϊ δὴ πολέμοιο πεπαυμένοι, ἀλλ' ἀγορηταί
ἔσθλοί, τεττίγεσσι ἐοικότες, οἳ τε καθ' ὕλην
δενδρέωι ἐφεζόμενοι ὅπα λειριόεσσαν ἰεῖσιν.
τοιοὶ ἄρα Τρώων ἡγήτορες ἦντ' ἐπὶ πύργωι.

33. Jf. Nagy 2009: 188, 190-191.

folkets ældste, forsamlet og mødt på de Skaiiske porte,
 nu for gamle til krig, men gode til at tale på tinge,
 som når man hører cikader med stemmer så skære som liljer
 sidde og synge på grene i pinjekronernes skygge –
 sådan sad Troernes grander forsamlet på tårnet af porten.

Cikadelignelsen bliver siden hos Platon udviklet til en vidunderlig myte om, at cikaderne oprindelig var mennesker, der var blevet besat af Muserne i en sådan grad, at de glemte alt om at spise og til sidst kom af dage (*Phaidros* 259b5-c8). Den skeptiske filosof Timon fra Phleius gør i et epigram Platons elever til cikader, der sidder i Akademiets platantræ, og han trækker her direkte på Homers lignelse.³⁴ Måske er det det, der har forledt Poseidippos, hans yngre samtids, til at bruge navnet Timon i den ovenfor anførte elegi, men det får være, som det er. Det er i hvert fald en tydelig parallel til historien om Tithonos. I *Aphroditehymnen* tørrer hans krop ind, indtil det kun er hans stemme, der “flyder uophørligt”: τοῦ δ’ ἦ τοι φωνὴ ῥεῖ ἄσπετος (v. 237). Hymnen taler ikke om cikader, og vi kan kun gisne, om dens forfatter kendte til myten om, at Tithonos blev forvandlet til en cikade.³⁵

Hos Sappho står der heller ikke noget om cikader, i hvert fald ikke i de dele af digtet, vi kan læse.³⁶ Helen King foreslår, at et andet sapphodigt, fr. 21, refererer til myten om Tithonos og cikaden.³⁷ Det stærkt fragmentariske digt har versslutningerne vers 6] χρῶα γῆρας ἦδη “hud har nu alderdommen” og vers 8]ς πέταται διώκων “flyver og sætter efter”, hvoraf den første endda er identisk med slutningen på vers 3 i vores digt. Men uanset hvad er forestillingen om stemmen, der bevarer sin kraft, selv om kroppen er visnet bort, central for fortolkningen af Sapphos brug af tithonosmyten. Myten skal altså ikke forstås som en resignation over for den ældningsproces, som intet menneske, selv ikke den, guderne elsker, kan undslippe. Det kan godt være, at jeg er gammel, siger digtets ‘jeg’, men min digtning er udødelig.

34. *Suppl.Hell.* 804 τῶν πάντων δ’ ἠγείτο πλατίστακος, ἀλλ’ ἀγορητῆς | ἠδυεπῆς, τέττιξιν ἰσογράφος, οἳ θ’ Ἑκαδήμον | δένδρει ἐφεζόμενοι ὅπα λειριόεσσαν ἰεῖσιν.

35. Rawles 2005: 6 tænker, at det sjældne ord κίκυσ ‘kraft’ i v. 137 er valgt, fordi det vækker onomatopoietiske genklang (jf. latin *cicāda*, Hsch. κίκους· ὁ νέος τέττιξ) i forhold til den myte om cikaderne, som hymnen ikke udfolder. Det ville i så fald være i stil med *canis a non canendo*.

36. Livrea 2007 antager dog, at vores digt begyndte med ordene [Τέττιξ ἄτε ...] “ligesom en cikade” (*non vidi*).

37. King 1985 27 fn. 22.

Kallimachos bruger cikaden som et billede på sin digteriske ambition i prologen til *Aitia* (fr. 1.1-40, egen overs.):

[Πολλάκ]ι μοι Τελχίνες ἐπιτρύζουσιν ἀοιδῆ,
νήιδες οἷ Μούσης οὐκ ἐγένοντο φίλοι,
εἴνεκεν οὐχ ἔν ἄεισμα διηνεκὲς ἢ βασιλ[ήων]
[.]ας ἐν πολλαῖς ἤνυσα χιλιάσιν
(5) [ἢ]ους ἥρωας, ἔπος δ' ἐπὶ τυτθὸν ἐλ[ίσσω]
παῖς ἄτε, τῶν δ' ἐτέων ἢ δεκάς οὐκ ὀλίγη.
[.] [. . .]και Τε[λ]χίσιw ἐγὼ τόδε· φῦλον α[.]
[.] τήκειw ἦπαρ ἐπιστάμενον,
[χὼ Κῶος] γὰρ ἔην [ὄλ]ιγόςτιχος· ἀλλὰ καθέλκει
(10) [.] πολὺ τὴν μακρὴν ὄμπνια Θεσμοφόρο[s·]
τοῖν δὲ] δυοῖν Μίμνερμος ὅτι γλυκύς, αἶ γ' ἀπαλαί τοι
[.] ἢ μεγάλη δ' οὐκ ἐδίδαξε γυνή.
[.]ον ἐπὶ Θρηϊκάς ἀπ' Αἰγύπτιοι [πέτοιτο]
αἶματι Πυγμαίων ἠδομένη γέρανος,
(15) Μασσαγέται καὶ μακρὸν οἷστεύοιεν ἐπ' ἄνδρα
[Μῆδον]· ἀ[ηδονίδες] δ' ᾧδε μελιχρ[ό]τεραι.
ἔλλετε Βασκανίης ὀλοὸν γένος· αὐθι δὲ τέχνη
[κρίνετε,] μὴ σχοίνω Περσίδι τὴν σοφίην·
μηδ' ἀπ' ἐμεῦ διφᾶτε μέγα ψοφέουσαν ἀοιδὴν
(20) τίκτεσθαι· βροντᾶν οὐκ ἐμόν, ἀλλὰ Διός·
καὶ γὰρ ὅτε πρῶτιστον ἐμοῖς ἐπὶ δέλτον ἔθηκα
γούνασιν, Ἀπόλλων εἶπεν ὁ μοι Λύκιος·
[.] . . . ἀοιδέ, τὸ μὲν θύος ὅτι πάχιστον
θρέψαι, τῆ]ν Μοῦσαν δ' ὠγαθὲ λεπταλέην·
(25) [πρὸς δέ σε] καὶ τόδ' ἄνωγα, τὰ μὴ πατέουσιν ἄμαξαι
τὰ στείβειν, ἐτέρων ἴχνια μὴ καθ' ὀμά
[δίφρον ἐλ]ᾶν μηδ' οἶμον ἀνὰ πλατύν, ἀλλὰ κελεύθους

[ἀτρίπτο]υς, εἰ καὶ στε[ι]νοτέρην ἐλάσεις.
 [τῶ πιθόμῃ]ν· ἐνὶ τοῖς γὰρ αἰείδομεν οἱ λιγὺν ἦχον
 (30) [τέττιγος, θ]όρυβον δ' οὐκ ἐφίλησαν ὄνων.
 θηρὶ μὲν οὐατόεντι πανεῖκελον ὀγκήσαιτο
 [ἄλλο]ς, ἐγὼ δ' εἶην οὐλαχὺς, ὁ πτερόεις,
 ἅ πάντως ἵνα γήρας, ἵνα δρόσον ἦν μὲν αἰίδω
 πρῶκιον ἐκ δίης ἠέρος εἶδαρ ἔδων,
 (35) αὔθι τὸ δ' ἐκδύοιμι, τό μοι βάρος ὅσσον ἔπεστι
 τριγλώχιν ὀλοῶ νῆσος ἐπ' Ἐγκελάδω.
 [.....]³⁸ Μοῦσαι γὰρ ὅσους ἴδον ὄθματι παῖδας
 μὴ λοξῶ, πολιοὺς οὐκ ἀπέθεντο φίλους.
 [.....]σ [..] πτερὸν οὐκέτι κινεῖν
 (40) [.....]η τ[ῆ]μος ἐνεργότατος.

[Ofte har jeg måttet høre] telchinerne håne min digtning,
 tāber, der aldrig har haft hjemme i Musens parti.
 For det er ikke et enkelt og uafbrudt storværk om konger,
 [som jeg har digtet] og strakt ud over titusind vers,
 (5) [eller om fordums] helte. Jeg spinder en bitte fortælling
 li'som et barn, endskønt mange årtier er fyldt.
 Jeg vil svare [de vrisne] telchinere: "Tåbelige stamme,
 der er kun ét, I forstår: at bli' fortæret af nid.
 [Manden fra Kos] skrev også kun få vers; Lovgiverfruens
 (10) korn er dog groet til vejrs højt over [egenes top].³⁹

38. Kallimachos *ep.* 7.525 har de samme vers som 1.37-38, og her står der *οὐ νέμεσις*, hvilket kunne være en henvisning til *Il.* 3.156 (umiddelbart efter cikadelignelsen), jf. Acosta-Hughes & Stephens 2002: 252. Der er dog åbenbart ikke plads til disse ord i papyrussen.

39. Ifølge *Scholia Florentina* har Kallimachos på dette sted talt om Philetas fra Kos (4.-3. årh. f.Kr.), der skrev digtet *Demeter*. Lovgiverfruen (*Θεσμοφόρος*) er netop Demeter. Pointen må være at digtet, sin lidenhed til trods, rager over de mere bastante.

Af de to er det ikke den kraftige dame, der lær' os,
 hvor Mimnermos var god, det er de nys'lige pi'r.⁴⁰

Tranen kan flyve til Thrakien, [så langt den da vil,] fra Ægypten,
 når den vil stille sin tørst efter pygmæernes blod,
 (15) og massageterne skyde så langt efter [medernes] tropper.
 Dog er det uanset hvad [nattergals sang], der er bedst.
 Skrid, jalousiens elendige slægt! Det er trods alt på kunsten,
 [I skal vurdere] et værk, ikke med persiske mil.
 Glem altså hvert et håb om bragende skrald i min digtning.
 (20) Det er jo ikke fra mig, tordenen kommer, men Zeus.
 For da jeg første gang satte mig ned med tavlen på skødet,
 trådte Apollon frem, Lykierguden, og sa'e:
 "[Hør mig, fortræffelige] digter: et offer kan ikke bli' fedt nok,
 hvorimod Musen, min ven, skal være spinkel og slank.
 (25) Derfor beordrer jeg dig til at gå, hvor kærterne aldrig
 kører, og holde [din vogn] bort fra de øvriges spor
 og fra den brede, befærdede vej, nej, bliv på de stier,
 [ingen har trådt], hvor smal vejen, du kører, end bli'r."
 [Buddet blev hørt:] For vi synger med dem, der elsker den klare
 (30) lyd af [cikadens] sang mere end æslernes larm.
 [Så kan de andre] for min skyld skryde som langørebestet:
 Jeg gad hellere selv være det lille insekt,
 så jeg igen blev alderen kvit, ak!, så jeg med sangen
 fandt min føde i dug fra den guddom'lige luft,
 (35) og jeg igen blev fri for den last, der presser med samme
 vægt som en tretungeø ned på Enkelados' liv.
 [Nej, tværtimod:] Den dreng, som Muserne ikke så skævt til,

40. Mimnermos tilskrives bøgerne *Ναννώ* og *Σμυρνής*. Det er dog usikkert, hvilket der gælder som "tykt" og hvilket som "tyndt" i denne sammenhæng.

vil de, når håret er gråt, ikke forkaste som ven.

[-----] mere bevæge sin vinge

(40) [-----] endnu i bedste vigør.

Kallimachos ønsker at undfly alderens tyngde ved at blive forvandlet til en cikade, præcis som Alkman ønsker at blive forvandlet til en isfugl. Den emfatiske fordobling ἅ πάντως ἵνα γῆρας, ἵνα ... i vers 32 minder om Alkmans βάλε δὴ βάλε. Men hvor isfuglen beskrives som levende og stærk, er cikaden i Kallimachos' skildring nærmest et guddommeligt væsen, der lever af dug og ikke ældes. Tidligere i prologen lægger han derimod afstand til tranerne, der mæsker sig i pygmæblod. *Iliadens* 3. sang begynder med en lignelse, hvor de trojanske mænd sammenlignes med disse traner, og det er som beskrevet netop i denne sang, at de trojanske gamlinge lignes med cikader.⁴¹ Hos Kallimachos flyver tranerne pudsigt nok den modsatte vej: fra Ægypten til Thrakien, muligvis som en kommentar til forholdet til Makedonien.⁴²

I Kallimachos' beskrivelse af sig selv som en aldrende mand har man længe genkendt *Aphroditehymnens* Tithonos, blot med den forskel, at Kallimachos opstiller Tithonos' tilstand som et misundelsesværdigt ideal.⁴³ Det er præcis den rolle, myten spiller hos Sappho, og det er oplagt at antage, at det er (endnu) en inspirationskilde for Kallimachos.⁴⁴ Ligesom sapphodigtets 'jeg' placerer sig i spidsen for en gruppe af παῖδες, der dyrker Musernes gaver, beskriver Kallimachos sig som del af en gruppe, som Muserne har begunstiget, fra de var παῖδες (37-38). Alderdommen er hos begge digtere forbundet med tyngde: 5 βάρυς δέ μ' θῦμος ≈ 35 τό μοι βάρυς ὅσσου ἔπεστι | τριγλώχιν ὀλοῶ νῆσος ἐπ' Ἐγκελάδω.⁴⁵

6. Udødelighed

De bevarede fragmenter af kølnerpapyrussen rummer tre digte, hvoraf de to første må tilskrives Sappho, mens det tredje digt har en metrik, der ikke er forenelig med den arkaiske lesbiske

41. Jf. Acosta-Hughes & Stephens 2002: 251-252.

42. Poseidippos, der nævnes i *Sch.Flor.* som en af "telchinerne", har også har myten om tranerne, der flyver til Ægypten (22 A.-P.). Poseidippos er fra Pella og Kallimachos fra Kyrene. Jf. Stephens 2005, der dog snarere vil se det inden for rammerne af en bredere modsætning mellem Ægypten og Makedonien.

43. Crane 1986.

44. Geissler 2005.

45. Sammenlign i øvrigt også Pindar *Pyth.* 1.19-20, hvor Sicilien ligger tungt oven på Typhon, der er den eneste, der er uimodtagelig for Musernes magt.

digtning. Skriften er anderledes end i de to andre digte, og den er også mere sjusket, hvilket kunne tyde på, at der er tale om en nykomposition.⁴⁶ På dette sted er højre halvdel af kolonne gået tabt, og det er derfor begrænset, hvad man kan få ud af digtet. Tematikken synes dog at lægge sig i forlængelse af de to første digte:

- Digtet begynder med fire irettesættende vokativer til en *παῖς*, hvorefter digtets 'jeg' erklærer, at han eller hun vil gå bort. Det modsvarer den belærende henvendelse til *παῖδες* i det forudgående digt.
- Der tales om lys fra stjernerne og solen (*φ]άος ἀστέρων ... [τ]ὸ πυριφεγγές ἀελ[ίου*). Det vækker mindelser om oxyrhynchospapyrussens fortsættelse af vores (*τοῦτο καί μοι τὸ λάμπρον ἔρως ἀελίω καὶ τὸ κάλον λέλογχε*).
- I et par vers behandles Orpheus og dyrene, hvilket genoptager digterjegets selvbevidste forestillinger om sin modtagelse i dødsriget i det første digt (som vi vil vende tilbage til i kap. 8).
- Hen imod bunden af siden nævnes en [*εῦ]φθογγον λύραν* "velklingende lyre", hvilket er et gennemgående element i alle tre digte (digt 1: *λιγύραν ... πᾶκτιν*, digt 2: *λιγύραν χελύνναν*).

Det kunne derfor se ud som, om det tredje digt fortolker de to første.⁴⁷ Sapphos hævde af udødeliggørelse igennem digtningen synes samtidig at blive knyttet an til den brogede underskov af orphiske tekster (jf. *πυριφεγγές ἀελ[ίου ≈ Arg.Orph. 214 πυριφεγγέος Ἡελίοιο*).⁴⁸

Man har også ment at kunne finde en genklang af Sapphos digt i Phanokles' *Ἐρωτες ἢ καλοί*.⁴⁹ Af denne serie af pæderastiske elegier er der kun overleveret ét digt, der omhandler Orpheus' tragiske død (fr. 1, egen overs.):

Ἦ ὡς Οἰάγοιο πάϊς Θρηϊκίος Ὀρφεὺς
 ἐκ θυμοῦ Κάλαιν στέρξε Βορηϊάδην,
 πολλάκι δὲ σκιεροῖσιν ἐν ἄλσεσιν ἕζετ' αἰείδων
 ὄν πόθον, οὐδ' ἦν οἱ θυμὸς ἐν ἡσυχίῃ,
 (5) ἀλλ' αἰεὶ μιν ἄγρυπνοι ὑπὸ ψυχῇ μελεδῶναι

46. Hammerstaedt 2009: 21; Clayman 2009: 131, 142.

47. Lidov 2009a: 86-88.

48. Jf. Bierl 2009.

49. Clayman 2009.

ἔτρυχον, θαλερὸν δερκομένου Κάλαιν.
 τὸν μὲν Βιστουίδες κακομήχανοι ἀμφιχυθείσαι
 ἔκτανον, εὐήκη φάσγανα θηξάμεναι,
 οὐνεκα πρῶτος ἔδειξεν ἐνὶ Θρήκεσσιν ἔρωτας
 (10) ἄρσενας, οὐδὲ πόθους ἤνεσε θηλυτέρων.
 τοῦ δ' ἀπὸ μὲν κεφαλὴν χαλκῶ τάμον, αὐτίκα δ' αὐτὴν
 εἰς ἄλλα Θρηϊκίην ῥίψαν ὁμοῦ χέλυϊ
 ἦλω καρτύνασαι, ἵν' ἐμφορέοιντο θαλάσση
 ἄμφω ἅμα, γλαυκοῖς τεγγόμεναι ῥοθίοις.
 (15) τὰς δ' ἱερῆ Λέσβω πολιὴ ἐπέκελσε θάλασσα,
 ἦχῆ δ' ὡς λιγυρῆς πόντου ἐπέσχε λύρης,
 νήσους τ' αἰγιαλούς θ' ἀλιμυρέας, ἔνθα λίγειαν
 ἀνέρες Ὀρφεῖην ἐκτέρισαν κεφαλὴν,
 ἐν δὲ χέλυν τύμβω λιγυρὴν θέσαν, ἥ καὶ ἀναύδους
 (20) πέτρας καὶ Ὀρκου⁵⁰ στυγνὸν ἔπειθεν ὕδωρ·
 ἐκ κείνου μολπαί τε καὶ ἱμερτὴ κιθαρῖστὺς
 νῆσον ἔχει, πασέων δ' ἐστὶν ἀοιδοτάτη.
 Θρηῖκες δ' ὡς ἐδάησαν ἀρήϊοι ἔργα γυναικῶν
 ἄγρια καὶ πάντας δεινὸν ἐσῆλθεν ἄχος,
 (25) ἄς ἀλόχους ἔστιζον, ἵν' ἐν χροῖ σήματ' ἔχουσαι
 κῶναεα στυγεροῦ μὴ λελάθοιντο φόνου.
 ποιναὶς δ' Ὀρφῆϊ κταμένω στίζουσι γυναῖκας
 εἰσέτι νῦν κείνης εἴνεκεν ἀμπλακίης.

Eller også som Oiagros' søn, den thrakiske Orpheus,
 elskede inderlig højt Kalais, Boreas' søn.
 Derfor sad han ofte og sang under lundenes skygge
 om sin lyst, og hans krop ku' ikke falde til ro,

50. Overleveret er Φόρκου ... ὕδωρ, men jf. Lloyd-Jones 1990: 214-215.

(5) nej, han lå søvnløs nat efter nat og blev indefra ædt op,
mens han i tankerne så Kalais, ung som han var.

Thrakerinderne vælted' nu over ham onde i sulet,
og de dræbte ham straks med deres hvæssede kniv,
eftersom han som den første i Thrakien opfandt at elske

(10) manden og afviste blankt lysten til kvindernes køn.

De skar hovedet af ham og smed det uden at tøve
ud i det thrakiske hav efter at sætte det fast
til hans lyre med søm for at la' dem drive på havet
sammen og ligge i blød ude på brændingens brus.

(15) Det var det hellige Lesbos, der blev deres havn, og som var det
klingre lyrer, der lød, fyldte det grålige hav
øer, strande og fjorde med spil. Her lod man så Orpheus'

klingende hoved til sidst stede til hvile med pomp,
og på hans gravhøj sattes den klingre lyre, der rørte
(20) selv de sprogløse sten og den forbandede flod.

Fra den flød der lyrik og herlige lyrespilstoner
ud over øen, der blev rigest af alle på sang.

Da de thrakiske kæmper blev klar over konernes vilde
dåd, og en skrækkelig harm greb dem alle som én,

(25) tatovered' de fruernes hud med sorte symboler,
for at det rystende mord ikke gik hen og blev glemt.

Det er som straf for drabet på Orpheus, de tatoverer
konerne stadig i dag efter den synd, de begik.

Orpheus' syngende hoved og hans lyre lander på Lesbos, der herefter bliver den mest

musikalske af alle øer (vv. 15-22). Lesbos blive jævnt hen nævnt som Orpheus' sidste hvilested.⁵¹ Dee Clayman mener, at den homoerotiske tematik er et bindeled mellem Phanokles og Sappho.⁵² Jeg tvivler dog på, at det er en forbindelse, der ville være faldet ret mange ind i oldtiden, hvor disse kærlighedsformer nok tværtimod var hinandens modpoler – og det i øvrigt ikke var et aspekt, der fyldte meget i vurderingen af Sapphos digtning.

Det er derimod mere interessant, at Orpheus' ustandselig spillende lyre, som man sætter på hans grav, betegnes som *χέλυν ... λιγυρήν*, hvilket meget vel kan være en direkte reference til *λιγύραν χελύνναν* i vores digt. *χέλυν* er ikke et hyppigt ord for 'lyre'. I den arkaiske litteratur forekommer det et par gange hos lesbierne⁵³ og ellers i *Hermeshymnen* som betegnelse for den lyre, Hermes skabte og overlod til Apollon. En senere tradition vil vide, at Apollon gav denne lyre til Orpheus, og at den efter hans død blev til stjernebilledet Lyren.⁵⁴

Phanokles bruger to gange *λιγυρός* som epitet til lyren (vv. 16-19), hvilket, så vidt jeg kan overskue, i den græske digtning ellers kun sker hos Sappho – og i det senantikke epos *Argonautika Orphika* (v. 383). Hesiod bruger det derimod i forbindelse med cikaden i *Op.* 583 *δενδρέω ἐφεζόμενος λιγυρήν καταχέυετ' αἰοιδήν*, hvilket ligner en variant på det anførte homervers *Il.* 3.152 *δενδρέωι ἐφεζόμενοι ὅπα λειριόεσσαν ἰείσιν*. Apollonios Rhodios kombinerer siden de to i *Arg.* 1.1084-1086 *πωτὰτ' ἀλκυονίς, λιγυρήν ὀπῑ θεσπίζουσα*, her blot om isfuglen, der jo var det dyr, Alkman ville forvandles til for at undfly alderens svækkelse. Adjektivet *λιγυρός* bliver også siden brugt til at betegne cikadens skingre sang (f.eks. Platon *Phdr.* 230c2, [Arist.] *Περὶ ἀκουστικῶν* 804a21-32) Jeg har valgt at oversætte det med 'klinger' både hos Sappho og Phanokles, hvorimod det rodbeslægtede *λιγύς* er blevet oversat med 'klingende'.⁵⁵

Det er med andre ord tydeligt, at Sapphos aldersdigt i hellenistisk blev læst som en vision om digterens udødeliggørelse og ikke som en sentimental resignation over for den ubønhørligt fremadskridende alder.

51. Jf. også Ovid, *Met.* 11.55, Lukian, *Ind.* 11-12. Ovid støtter sig sikkert til Phanokles, eftersom han også mener, at sangerens død skyldtes kvindernes hævn over opfindelsen af pæderastien, og han gør Orpheus til en anden Phanokles, der opregner sådanne romancer i 10. sang).

52. Clayman 2009: 137.

53. Sappho fr. 118, Alkaios fr. 359 (hvor det ifølge Athenaios er Aristophanes' læsemåde for *λεπάς*).

54. Eratosthenes, *Cat.* 24.

55. *λιγύς* bruges ni gange som epitet til *φόρμιγξ* hos Homer, og her oversætter Wilster og Due som regel med 'klingende lyre' (f.eks. *Il.* 9.186, *Od.* 8.67).

7. Den antikke tekst

Inden Sappho opløses helt til en luftig idé, lad os så vende os igen mod substansen: den overleverede tekst og dens form. I begge papyri har sproget har en entydigt lesbisk-æolisk sprogdragt (K = P.Köln, O = P.Oxy.):

- 1) langt \bar{a} bibeholdes (og $\bar{a}\omega > \bar{a}$): O λιγύραν, O χελύννᾶν, K μελαιναν / O μελαιναν, K βροδοπαχυ[/ O βροδόπᾶχυν, K γας / O γᾶς, K θαναταν / O]άτᾶν; det er dog fælles for al græsk uden for attisk-ionisk.
- 2) forlydende $wr-$ > $\beta r-$: K βροδοπαχυ[/ O βροδόπᾶχυν.
- 3) $o > v$ foran nasal i visse ord: K υμωσ / O ὕμωσ.
- 4) i -diftong foran ældre $*-ns-$: O φέροισι, K εισανβαμεν, K εις, O φεροισα[. ϵi kan dog ikke skelnes fra koinéformen, hvor ϵi = sekundært langt \bar{e} . Femininum participium har også diftong i den arkaisk-klassiske korlyrik, selv om den ellers benytter et neutralt dorisk sprog, og det er belagt i versindskrifter siden det 7. århundrede.⁵⁶
- 5) gemination af nasaler, likvider og halvvokaler (ved tab af indoeuropæisk $*s$): K χελύννᾶν, O άνων [áw.wo:n].
- 6) accenten trækkes tilbage (barytonesis): O κάλα, O άνων.
- 7) bortfald af vokalaspilation (psilosis): de to papyri har ikke spiritus og er derfor tvetydige: K υμωσ / O ὕμωσ.
- 8) atematisk bøjning af "kontraktverber": K ορχησθ / O]ησθ' (hvis ikke $-\eta-$ = $-\epsilon i-$), K ποειην / O ποείην.
- 9) 3pl. præet. af $\epsilon i\acute{\mu}i$ = K εον. Homer har 1sg. $\acute{\epsilon}ov$ (*Il.* 11.762, 23.643). Det lader sig ikke med sikkerhed bestemme, hvilken person og tal $\acute{\epsilon}ov$ er i Sappho fr. 63.7 og Alkaios fr. 405, men formen er belagt som en 3pl. i en indskrift fra Aiolis.⁵⁷ Sappho har $\acute{\eta}\sigmaαν$ i fr. 142, et daktylisk heksameter, hvorfor der muligvis er tale om en epicisme.⁵⁸ Ved siden af $\acute{\eta}\sigmaαν$ har epos også $\acute{\epsilon}\sigmaαν$, der er metrisk ækvivalent med $\acute{\epsilon}ov$.⁵⁹

56. Hinge 2006: 45.

57. DGE 644.12; Morpurgo-Davies 1964: 142 fn. 3 er skeptisk over for dette vidnesbyrd, fordi indskriften viser ioniske træk, og subjektet er neutr.plur. ($\acute{\alpha}\sigmaσα$). Bettarin 2005: 34-36 har næppe ret i, at $\acute{\epsilon}ov$ er nedarvet med et andet aflydstrin i personendelsen.

58. Hamm 1957: 163.

59. $\acute{\epsilon}\sigmaαν$ / $\acute{\epsilon}ov$ dækker muligvis over et ældre, augmentløst $*\acute{\epsilon}\epsilonν < ie. *h_1sent$. Jf. Hinge 2006: 190-192.

- 10) tidsadverbier på *-τα* (= attisk-ionisk *-τε*, dorisk *-κα*): *Κ ποτα*, *Κ π[.]τα*.
- 11) infinitiv på *-μεναι* (= attisk-ionisk *-(έ)ναι*, dorisk *-μεν*): *Κ εικανβαμεν*. Epos har *-μεν* og *-μεναι* både i de atematiske og tematiske bøjninger, hvilket traditionelt bliver beskrevet som en æolisme. I de lesbisk-æoliske indskrifter er *-μεναι* dog begrænset til *εἰμί* og rodaoristerne (ellers har man *-ν*).

Den sidste form behøver en mere indgående diskussion. Den korte rodvokalisme i *βᾶμεν(αι)* ville være højst usædvanligt. Det er en fast regel, at rodaorister har gennemført den lange vokal i hele paradigmet, dog således at de aorister, der har *-κ-* i præteritum, ellers har kort vokal i hele paradigmet.⁶⁰ Det hedder derfor *ἔβην*, *ἔβησαν*, *βῆναι* osv. (men *ἔθηκα*, *ἔθεσαν*, *θείναι* osv.).

Der er dog en enkelt undtagelse netop i vores verbum: Homer har 8 gange dualisformen *βάτην* (typisk i formlen *τὼ δὲ βάτην*) over for 13 gange *βήτην*. Eftersom dualis tilsyneladende ikke har været en levende verbalform i det sprog, der omgav de homeriske digtere, kunne man forestille sig, at det var en restform fra en "æolisk fase" af det episke sprogs udvikling.⁶¹ Der er dog et vigtigt argument imod dette: Disse rodaorister har kort vokal i det aktive participium: *βάντα* < **bānta*, og i den korte 3pl.: *ἔβαν* < **ebānt*. Forkortelsen må være ældre end tabet af det udlydende *-t*, og generaliseringen af fuldtrinet må derfor nødvendigvis være ældre end denne forkortelse (for ellers var der ingen grund til, at langvokalen ikke blev indført i 3pl.).

Der er måske en anden vej ud af miseren. Perfektiv af disse verber har som bekendt kort vokal: Hom. *βεβάμεν*, Hdt., Eur. *βεβάναι*. Hos Sappho og Alkaios er der ellers kun overleveret infinitiv af *k*-perfektiv: *τεθνάκην* (Sappho fr. 31.15, 94.1). Det er dog højst tænkeligt, at den lokale dialekt til perfektiven *βέβαται* (jf. Alk. 119.9) har dannet infinitiven **βέβαν* med to korte stavelser. Da den i dagligsproget efterhånden er blevet fortrængt af **βεβάκην*, har det været let at normalisere **βέβαν* til *βάμεν'* i teksten. Perfektiven vil give god mening i konteksten, eftersom Tithonos' ophold i Eos' sovekammer er en varig tilstand, der danner kulisse for det følgende vers' aorist.

Alle disse sprogræk har det til fælles, at de ikke har betydning for metrum. Det kan nok ikke illustreres klarere end ved at transformere teksten til en ionisk ortografi, som vi vil møde den i epos og elegi:

60. Harðarson 1993: 146-154.

61. Bettarin 2005: 36-39.

[-----] ἰοκόλπων καλὰ δῶρα, παῖδες·
 [-----] φιλάοιδον λιγύρην χελώνην.
 [-----] ποτ' ἔοντα χροά γήρας ἤδη
 [-----] ἐγένοντο τρίχες ἐκ μελαινέων,
 βαρὺς δέ μ' ὁ θυμὸς πεποιήται, γόνα δ' οὐ φέρουσιν,
 τὰ δὴ ποτε λαιψήρ' ἔσαν ὄρχεισθ' ἴσα νεβρίοισιν.
 τὰ μὲν στεναχίζω θαμέως· ἀλλὰ τί κεν ποιοῖμι;
 ἀγήραον ἄνθρωπον ἐόντ' οὐ δυνατὸν γενέσθαι
 καὶ γάρ ποτε Τιθωνὸν ἔφαντο ῥοδόπηχυν Ἥῳ
 ἔρω δέπας εἰσαμβεβάν' εἰς ἔσχατα γῆς φέρουσαν,
 ἐόντα καλὸν καὶ νέον, ἀλλ' αὐτὸν ὅμως ἔμαρψεν
 χρόνῳ πόλιον γήρας, ἔχοντ' ἀθανάτην ἄκοιτιν.

Selv om denne tekst på sin overflade ville kunne passere for at være ionisk, vil man dog bemærke visse besynderligheder i den indre struktur:

- 1) Den lesbiske lyrik har elision af udlydende diftong langt mere hyppigt, end det er tilfældet i ionisk digtning. $\mu(\text{οι}) \delta \theta\acute{\upsilon}\mu\omicron\varsigma$ og $\delta\acute{\rho}\chi\eta\sigma\theta(\alpha\iota) \acute{\iota}\sigma\alpha$ kan sammenlignes med *Il.* 1.170 $\sigma\acute{\upsilon}\delta\acute{\epsilon} \sigma(\text{οι}) \delta\acute{\iota}\omega$ og *Od.* 10.385 $\pi\rho\acute{\iota}\nu \lambda\acute{\upsilon}\sigma\alpha\sigma\theta(\alpha\iota) \acute{\epsilon}\tau\acute{\alpha}\rho\omicron\upsilon\varsigma$.
- 2) Der er ikke erstatningsforlængelse foran ældre $-nw-$ / $-lw-$ / $-rw-$: $\acute{\kappa}\acute{\alpha}\lambda\alpha$ / $\acute{\kappa}\acute{\alpha}\lambda\omicron\nu$, $\gamma\acute{\omicron}\nu\alpha$, $\acute{\iota}\sigma\alpha$. Hos Homer er der altid lang vokal i $\acute{\kappa}\alpha\lambda\acute{\omicron}\varsigma$, $\gamma\omicron\upsilon\nu\alpha$ og $\acute{\iota}\sigma\omicron\varsigma$, men der er kort vokal et par steder hos Hesiod i (*Th.* 585, *Op.* 63, 752).
- 3) Diftongen forkortes i hiat i $\pi\epsilon\pi\acute{\omicron}\eta\tau\alpha\iota$ og $\pi\omicron\epsilon\acute{\iota}\eta\nu$. Den overleverede monoftong kan stå for en diftong, hvor andet segment trækkes over som en *j* i næste stavelse, jf. ligeledes Hipponax fr. 44 $\epsilon\acute{\upsilon}\omega\nu\omicron\nu$, Tyrtaios fr. 10.10 W. $\gamma\epsilon\rho\alpha\iota\omicron\upsilon\varsigma$.
- 4) Adjektivet $\theta\alpha\mu\acute{\epsilon}\epsilon\varsigma$ er belagt siden Homer, men ikke adverbiet $\theta\alpha\mu\acute{\epsilon}\omega\varsigma$ (hvor der bruges enten $\theta\acute{\alpha}\mu\alpha$ eller $\theta\alpha\mu\iota\nu\acute{\alpha}$). Det står muligvis også i Sappho fr. 26.1 $]\theta\alpha\mu\epsilon\omega[$.

Disse afvigelser er ikke så meget et udtryk for tekstens æolisk-lesbiske karakter, men det handler snarere om, at teksten hermed placerer sig tættere på dagligsproget. Uden for østionisk finder vi ikke erstatningsforlængelse foran $-nw-$ / $-lw-$ / $-rw-$ i nogen græsk dialekt, så når Sappho og

Alkaios har erstatningsforlængelse langt sjældnere end korlyrikere som Alkman og Stesichoros, er det et udtryk for stilleje.⁶²

8. To tekstudgaver

Teksten i de to papyri er næsten identisk. Der kan kun iagttages to forskelle i ortografien i de overlappende partier:

- 1) assimilation hen over ordgrænsen: K *κεμπ[ο]ειην* ~ O *κενποείην*, K *εγμελαιναν* ~ O *εκμελαιναν*, men ikke K *δυνατουγεν*. [= O *δυνατουγενεσθαι* (uden for overlappet: K]*μφιλαοιδον* og, vistnok, K *πολιογγηρας*, men ikke K *εικανβαμεν*). Hovedreglen i vores sapphopapyri er, at der ikke er assimilation.⁶³
- 2) ingen accenter og længdetegn, f.eks. K *βροδοπαχυ* [~ O]*βροδόπαχυν*.

Men uden for tekstoverlappet er der dog to steder i kølnerpapyrussen, hvor teksten afviger fra den ortografi, vi ellers møder i vores sapphopapyri:

- 1) præpositionen *ἀνά* beholder sit *α*, hvor de lesbiske digtere (og de æoliske indskrifter) ellers har *ο*: K *εισανβαμεν* – hvis det vel at mærke er det, der skal læses.⁶⁴
- 2) der skrives ζ, hvor de lesbiske digtere ellers har -σδ- i indlyd: K *στεναχιζω*. Stedet kan ikke læses i O, der imidlertid har *νομιδει* og *οπαδοι* i de efterfølgende vers, ligesom i de øvrige sappho- og alkaiospapyri.⁶⁵

Vi finder også -σδ- hos Alkman og Theokrit. Der er konsensus i håndbøgerne om, at skrivemåden afspejler den klassiske udtale af fonemet, som man rekonstruerer [zd].⁶⁶ Det er dog

62. Se statistik i Hinge 2006: 50.

63. Hamm 1957: 40.

64. Sappho, fr.44.24 *ὀνεμίγνυ[το]*, .30 *ὀνεμίχυντο*, .33 *ὀνκαλέοντες*, 94.10 *ὀμναισαι*]; Alkaios, fr.72.8 *ὀνέτροπε*, .9 *ὀννώρινε*, 76.9 + .12 *ὀνεκτον*, 118 kol 2.23 *ὀμπαυ*], 130b.12 *ὀννέλην*, 143 kol. 2.11 *ὀνπ*], 306i kol. 2.3 *ὀ{ν}στείχει*.

65. Sappho fr. 1.9 *ὀπασδε[ύξαισα]*, 2.5 *ὀσδων* [jf. dog Hinge 2006: 96], 16.1 *πέσδων*, 18.6 *μεσδον*], 23.13 *παν]νυχίσ[δ]ην*, 30.3 *παννυχισδοι[σ]αι*, 43.7 *κατισδάνε[ι]*, 87 a.6]*εσδ*]; 94.2 *ψισδομένα*, Alkaios fr. 34a.9 *εὐσδ[ύγ]ων*, 38 b.3 *κιθαρισδ*], 44.6]*άσδω*, 71.2 *νομίσδεται*, 75.8 *ἐπίσδανον*, 117b.22]*.v.ασδ*], 249.3 *φ[ερ]έσδυγον*, 296b.4 *ὀσδόμενοι*].*αι* (ζ er korrigeret til σδ i 72.5 *παφλάσδει* og 117b.9 *ἐβ]άστασδε[ν]*).

66. F.eks. Allen 1987: 56-59.

tvivlsomt, at den udtale har fandtes i klassisk tid – eller overhovedet.⁶⁷ Alle dialekter skelner konsekvent mellem -ζ- og -σδ- (i ord som ὄσδε, προσδέχομαι) fra de tidligste indskrifter. Den lakoniske dialekt, som Alkmans ortografi burde afspejle, har -ζ- / -δδ-, hvilket ikke tyder på, at fonemet her har været udtalt [zd]. De æoliske indskrifter fra Lesbos og Lilleasien har normalt -ζ-, og der er kun ét eksempel på -σδ- i en indskrift fra Kyme, der dateres til tiden omkring Kristi fødsel.⁶⁸

Der er med andre ord intet, der taler for, at man ville have skrevet lyrik med -σδ- på Sapphos, Alkaios' eller Alkmans hjemegn. Det er en skrivemåde, der sandsynligvis først er indført, da digtene blev optaget i samlede udgaver i Alexandria i det 3. århundrede f.Kr. Hvad skrivemåden så end skyldes,⁶⁹ har man snart opfattet det som et særligt kendetegn for sådanne dialektdigtere, og skrivemåden har derfor også vundet indpas i den hellenistiske bukolik, der netop tilstræber at efterligne et epikorisk dorisk (eller, i visse af Theokrits idyller, æolisk). Det er dog påfaldende, at der er en tendens til, at -σδ- bliver stadig hyppigere i de bevarede theokritpapyri, jo senere de er. Den ældste papyrus, P.Oxy. 2064 fra det 2. århundrede e.Kr., har således konsekvent -ζ- i ni tilfælde.⁷⁰

Kan vi så tage kølnerpapyrussens στεναχίζω til indtægt for, at der endnu ikke forelå en hellenistisk udgave med en normativ ortografi? Det kan umiddelbart synes dristigt at slutte så meget på baggrund af et enkelt bogstav. Der er dog muligvis endnu et eksempel i det digt, der kommer umiddelbart før i samme papyrus. Her læser Martin L. West θαυμά]ζοιεν, og Vincenzo Di Benedetto mener at kunne finde støtte hertil hos Horats, C. 2.13.29-30, hvor underverdenens skygger beundrer Sapphos og Alkaios' lyrespil: *utrumque sacro digna silentio mirantur umbrae dicere*.⁷¹ Kølnerpapyrussens første sapphodigt taler netop om underverdenen, muligvis som en fremtidsvision fra digterens side: ἔρθε δὲ γὰς γε[νοίμα]ν. Hun forestiller sig (måske), at de vil beundre hende på samme måde som nu, hvor hun er på jorden: θαυμά]ζοιεν ὡς νῦν ἐπὶ γὰς ἔοισαν.

De overleverede sappho- og alkaiospapyri er alle, mere eller mindre konsekvent, forsynet med accenter, længdetegn og apostroffer (det gælder ikke kommentarer, men egentlige læsetekster). Man ser det samme i de ægyptiske papyri med Alkman, Ibykos og (med visse undtagelser)

67. Hinge 2006: 92-95.

68. *IK Kyme* 19.7-8 προσονυ]μάσδεσθαι.

69. Jf. Hinge 2006: 95-96.

70. Molinos Tejada 1990: 122-128; Hinge 2009: 72.

71. West 2005a: 3; Di Benedetto 2005: 7, 10.

Stesichoros. Det er derfor rimeligt at slutte, at diakritika var fast inventar i de alexandrinske udgaver af de arkaiske melikere.

Ud over kølnerpapyrussen er der to andre antikke sapphotekster, der ikke har diakritika, nemlig Ostracon Florentinum (= fr. 2) og Papyrus Hauniensis inv. 301 (= fr. 98), der begge dateres til det 3. århundrede f.Kr. Så vidt jeg ved, er der endnu ikke fundet papyri med accenter, der er ældre end det 2. århundrede.⁷² Angiveligt var det Aristophanes fra Byzans (omkr. 200 f.Kr.), der indførte accenter og spiritus, men at det også skulle have været ham, der udgav de græske lyrikere, er vist en moderne myte.⁷³ Uanset hvad er det tydeligt, at der sker noget med melikerteksterne. Spørgsmålet er så blot, hvor vidtrækkende disse ændringer har været. Har man blot sat accenter ind i en eksisterende udgave, eller har der ikke været en samlet udgave af Sappho før dette tidspunkt?

De to papyri, P.Köln og P.Oxy., er ikke kun forskellige i deres ortografiske udstyr, men også og ikke mindst i tekstsamlingernes intention. Kølnerpapyrussen er en antologi, hvor digtene kommenterer hinanden, hvorimod oxyrhynchospapyrussen ser ud til at høre til en komplet udgave af Sapphos værker. Hvis man accepterer, at digtet i oxyrhynchospapyrussen inkluderer (i det mindste) de fire følgende vers, har digtene også et forskelligt omfang i de to bøger.⁷⁴ Gregory Nagy opfatter disse to versioner som ligeværdige udgaver, der blot var specialiseret til forskellige kontekster:⁷⁵ Det korte digt, hvor slutningen er åben og appellerer til fortsættelse, er beregnet til fremførelse i symposier i Athen, hvorimod det lange egnede sig til opførelse i kultfester på Lesbos.

9. Som dug for solen

Det er bestemt et forfængeligt håb, digterinden har fremført: at hun vil leve for evigt som en syngende røst efter døden. Blandt de digtere, vi kender fra den arkaiske periode, træder hun på den måde langt mere selvbevidst frem. Alderen er for Mimnermos en plage, og Alkman finder trøst i eventyrlig eskapisme. Sappho derimod, eller i hvert fald den stemme, der taler i hendes digte, tror på, at der i ordet kan findes og vindes et uvisneligt ry, der ikke står tilbage for det, de

72. Jf. Turner 1987: 11.

73. Hinge 2006: 134-135.

74. Det vil ligne et arkaisk digt dårligt at lade et mytisk exemplum hænge så uforklaret i luften, som gør i den hellenistiske udgave af tithonosdigtet, jf. Edmunds 2009. Der er da heller ingen klare indikationer på, at der skulle begynde et digt på dette sted i oxyrhynchospapyrussen, jf. Lardinois 2009: 42-48.

75. Nagy 2009.

usynlige sangere har skænket den episke helt.⁷⁶ Som en smuk bekræftelse af Sapphos håb, får dette digt en vidtforegrenet virkningshistorie.

På den anden side er også selve teksten kommet til at dele skæbne med Tithonos. Teksten er rent bogstaveligt sygnet hen og forduftet, indtil der kun var et ekko af digterindens stemme tilbage i litteraturen. Med den allerstørste vanskelighed har filologerne forsøgt at sy de spredte lemmer sammen og puste liv i dem. Det, der giver sig ud for at være en reparation og restauration, udvikler sig dog hurtigt til et kreativt digtværk, en fortælling om Sappho, ja, om bevidsthedens og selvbevidsthedens mytiske oprindelse

Denne artikel er på samme måde blot en sammendigtning af hele denne kreative omgang med Sapphos tithonosdigt, og det er i denne ånd, jeg hermed overrækker denne krukke af sankede dug til fødselaren.

george.hinge@hum.au.dk

76. Endda bogstaveligt et κλέος ἄφθιτον, hvis man i vers 13 kan læse φθ]ιμέναν og i vers 14 ὀπάσδει kan medtænke det κῆδος, der så ofte er objekt for dette verbum i epos.

Bibliografi

- Acosta-Hughes, B. & Stephens, S.A. 2002. 'Rereading Callimachus' *Aetia* fragment 1', *Classical Philology* 97: 238-255.
- Allen, W. Sidney 1987. *Vox Graeca: A Guide to the Pronunciation of Classical Greek*, Cambridge University Press.
- Austin, C. 2007. 'Nuits chaudes à Lesbos: Buvons avec Alcée, aimons avec Sappho', in: Bastianini & Casanova 2007, 115-126.
- Bastianini, G. & Casanova, A. (edd.) 2007. *I papiri di Saffo e di Alceo. Atti del convegno internazionale di studi, Firenze, 8-9 giugno 2006* (Studi e Testi di Papirologia N.S. 9), Firenze: Istituto papirologico G. Vitelli.
- Bernsdorff, H. 2004. 'Schwermut des Alters im neuen Kölner Sappho-Papyrus', *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 150: 27-35.
- Bettarin, L. 2005. 'Note linguistiche alla nuova Saffo', *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 154: 33-39.
- Boedeker, D. 2009. 'No Way Out? Aging in the New (and Old) Sappho', in: Greene & Skinner 2009, 71-83.
- Clayman, D. 2009. 'The New Sappho in a Hellenistic Poetry Book', in: Greene & Skinner 2009, 131-146.
- Crane, G. 1986. 'Tithonus and the Prologue to Callimachus' "Aetia", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 66: 269-278.
- Di Benedetto, V. 1985. 'Il tema della vecchiaia e il fr. 58 di Saffo.' *Quaderni Urbinati di Cultura Classica* 48: 145-163.
- Di Benedetto, V. 2005. 'La nuova Saffo e dintorni', *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 153: 7-20.
- Di Benedetto, V. 2006. 'Il tetrastico di Saffo e tre postille', *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 155: 5-18.
- Edmonds, J.M. 1928. *Lyra Graeca*, vol. 1, London 1928 (2nd ed.).
- Edmunds, L. 2009. 'Tithonus in the "New Sappho" and the Narrated Mythical Exemplum in Archaic Greek Poetry', in: Greene & Skinner 2009, 58-70.
- Elbek, J. 2006. 'Digt af Sappho', *Dagbladet Information* 21.12: 24-25.
- Geissler, C. 2005. 'Der Tithonosmythos bei Sappho und Kallimachos. Zu Sappho fr. 58 V., 11-22 und Kallimachos, Aitia fr. 1 Pf', *Göttinger Forum für Altertumswissenschaft* 8: 105-114.
- Greene, E. & Skinner, M.B. (edd.) 2009. *The New Sappho on Old Age: Textual and Philosophical Issues*, Washington, DC: Center for Hellenic Studies.
- Gronewald, M. & Daniel, R.W. 2004a. 'Ein neuer Sappho-Papyrus', *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 147: 1-8.
- Gronewald, M. & Daniel, R.W. 2004b. 'Nachtrag zum neuen Sappho-Papyrus', *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 149: 1-4.
- Gronewald, Michael & Daniel, Robert W. 2007 '429. Sappho', in: *Kölner Papyri (P. Köln)*, bd. 11 (Papyrologica Coloniensia VII/11), Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1-11.

- Hamm, E.-M. 1957. *Grammatik zu Sappho und Alkaios*, Berlin: Akademie-Verlag.
- Hammerstaedt, J. 2009. 'The Cologne Sappho: Its Discovery and Textual Constitution,' in: Greene & Skinner 2009, 17-40.
- Harðarson, J.A. 1993. *Studien zum indogermanischen Wurzelaorist und dessen Vertretung im Indoiranischen und Griechischen*, Innsbruck: Universität Innsbruck.
- Hausmann, M. 1945. 'Sappho – Oden und Bruchstücke,' *Antike und Abendland* 1: 9-17.
- Heitsch, E. 1965. *Aphroditehymnus, Aeneas und Homer. Sprachliche Untersuchungen zum Homerproblem*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Hinge, G. 2006. *Die Sprache Alkmans: Textgeschichte und Sprachgeschichte*, Wiesbaden: Reichert Verlag.
- Hinge, G. 2008. 'Fra Hatti til Homer: trojanske helte i hittitiske arkiver,' *Agora* 3.
- Hinge, G. 2009. 'Language and Race: Theocritus and the Koine Identity of Ptolemaic Egypt,' in: G. Hinge & J.: Krasilnikoff (edd.), *Alexandria. A Cultural and Religious Melting Pot*, Århus: Aarhus university Press, 66-79.
- King, H. 1985. 'Tithonus and the Tettix,' *Arethusa* 19: 15-35.
- Lardinois, A. 2009. 'The New Sappho Poem (P. Koln 21351 and 21376): Key to the Old Fragments,' in: Greene & Skinner 2009, 41-58.
- Lidov, J. 2009a. 'Acceptance or Assertion? Sappho's New Poem in its Books,' in: Greene & Skinner 2009, 84-102.
- Lidov, J. 2009b. 'The Meter and Metrical Style of the New Poem,' in: Greene & Skinner 2009, 103-117.
- Lieberg, G. 2006. 'Bemerkungen zum neuen Sappho-Papyrus und zu Sappho, Fr. 44a. 11-12 V,' *Hermes* 134: 237-238.
- Livrea, E. 2007. 'La vecchiaia su papiro: Saffo, Simonide, Callimaco, Cercida,' in: Bastianini & Casanova 2007, 67-81.
- Lloyd-Jones, H. 1990. *Greek Comedy, Hellenistic Literature, Greek Religion and Miscellanea*, Oxford University Press.
- Lobel, E. 1925. *Σαπφούς μέλη: The fragments of the lyrical poems of Sappho*, Oxford University Press.
- Molinos Tejada, T. 1990. *Los dorismos del Corpus bucolicorum*, Amsterdam: Adolf M. Hakkert.
- Morpurgo-Davies, A. 1964. "Doric" Features in the Language of Hesiod,' *Glotta* 42, 138-165.
- Nagy, G. 2009. 'The "New Sappho" Reconsidered in the Light of the Athenian Reception of Sappho,' in: Greene & Skinner 2009, 176-200.
- Page, D.L. 1955. *Sappho and Alcaeus. An Introduction to the Study of the Lesbian Poetry*, Oxford University Press.
- Puelma, M. & Angi, F. 2005. 'Sappho und Poseidippos. Nachtrag zum Sonnenuhr-Epigramm 52 A.-B. des Mailänder Papyrus,' *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 152: 13-15.
- Rawles, R. 2006 'Notes on the Interpretation of the "New Sappho",' *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 157: 1-7.
- Stephens, S. 2005 'Battle of the Books,' in: K. Gutzwiller, *The New Posidippus. A Hellenistic Poetry Book*, Oxford University Press, 229-248.
- Stiebitz, F. 1926. 'Zu Sappho 65 Diehl,' *Philologische Wochenschrift* 46: 1259-62.

- Tortzen, C.G. 2007. 'Carpe diem: Sapphos Tithonosdigt genfundet og genlæst', in: *BEPI – Mindeskript for Giuseppe Torresin*, Århus: Agora 2007, 83-92.
- Turner, E.G. 1987. *Greek Manuscripts of the Ancient World*, London: Institute of Classical Studies.
- Voigt, E.-M. 1971. *Sappho et Alcaeus. Fragmenta*, Amsterdam: Athenaeum.
- Watkins, C. 2006. 'The Golden Bowl: Thoughts on the New Sappho and its Asianic Background', *Classical Antiquity* 26: 305-325.
- West, M.L. 2005a. 'A new Sappho poem', *Times Literary Supplement* 24.6.: 8.
- West, M. L. 2005b 'The New Sappho.' *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 151: 1-9.